

Оксана МЕДВІДЬ

ДІЯЛЬНІСТЬ ДМИТРА ПАЛІЇВА У ПАРЛАМЕНТІ ДРУГОЇ РЕЧІ ПОСПОЛИТОЇ

Однією з найбільш яскравих та складних постатей в українському національно-визвольному русі першої половини ХХ ст. є Дмитро Паліїв. Однак його діяльність ще не знайшла об'єктивного висвітлення в історичній літературі. Він до цього часу залишається загадковою фігурою в українському політичному бомонді. Дмитро Паліїв – активний учасник майже всіх важливих політичних подій української історії від листопадового зриву в Галичині 1918 р. аж до Другої світової війни. Сучасник Д.Паліїва Іван Кедрин-Рудницький так характеризував цю людину: “Мій одноліток був типом активіста, який просто фізично не був у силі придивитися будь-яким подіям в будь-якому періоді спокійно збоку, а мусив брати завжди в усьому активну участь... завжди мав відвагу виступати одверто, інколи гостро, різко, з своїми думками, не рахуючись, чи вони популярні, чи сприйнятливі на даному терені”¹.

З початком Першої світової війни сімнадцятилітній Д.Паліїв у складі сотні В.Дідушка пішов на фронт, брав активну участь у бойових діях в Карпатах. У листопаді 1914 р. Д.Паліїва відправили на вишкіл до школи запасу в Єгендорфі, яку він закінчив у ранзі підхорунжого. У цей час в Росії відбулася Лютнева революція. На початку березня 1917 р. революційна хвиля охопила Київ. Утворилася Центральна Рада, яка взяла курс на відродження державної незалежності України. Її діяльність активізувала національно-визвольний рух і на західноукраїнських землях. У вересні 1918 р. у Львові створено Військовий комітет, який приступив до організації збройного виступу, щоб революційним шляхом взяти владу із рук австро-польської адміністрації в Галичині та Буковині й організувати незалежне національно-політичне життя на своїх етнічних землях. Д.Паліїв, як організаційний референт Військового комітету, підготував розгорнутий план організації взяття влади по цілій Східній Україні. Подальша доля Д.Паліїва пов'язана із службою в Українській галицькій армії. Він брав участь у подіях польсько-української війни 1918–1919 рр., у громадянській війні 1919–1920 рр. на Східній Україні. Після закінчення визвольних змагань Д.Паліїв повернувся до Галичини, оселився у Львові та студіював право.

Проте вже у 1925 р. відбулися значні зміни в українському політичному житті краю. Вперше після майже дворічного періоду поділів і гострих суперечок у політичному середовищі були зроблені рішучі кроки до консолідації. Її початком стало ідейне та організаційне зближення різних політичних груп на базі дотеперішньої Української народно-трудової партії. На початку 1925 р. народилася ідея про об'єднання Незалежної групи (до неї належали члени УНТП, які висту-

пали проти різкої зміни політики партії) з колом “Заграви”. Ініціатива в цій справі належала Д.Паліїву. За якийсь час до них приєдналася група “Діла” та українські сеймові послы від Волині. На спільному конгресі УНТП, УПНР, Національної групи Української парламентної репрезентації (УПР) і групи “Діла”, що проходив 11 липня 1925 р. у Львові, було ухвалено об’єднати всі ці сили в одну партію під назвою Українське національно-демократичне об’єднання. На з’їзді обрано Центральний комітет УНДО, до якого увійшов і Д.Паліїв. Нова партія прийняла основні програмні положення платформи УНТП².

У 1928 році УНДО вперше взяло участь у виборах до вищих законодавчих органів Польщі. Гостра критика національної політики польської влади на українських землях забезпечила УНДО значну підтримку українського населення: 23 представники партії здобули посольські мандати, 9 стали сенаторами. Послом до сейму в Коломийській окрузі був обраний Дмитро Паліїв³.

Посольською роботою він був зайнятий впродовж двох років. На жаль, цей вид його діяльності ще недостатньо досліджений істориками і політологами.

Парламентська тактика УНДО продовжувала передвиборчу лінію партії, до чого значною мірою спричинилася група Д.Паліїва. Український клуб виступав у сеймі з гнучкими політичними заявами, які поєднували тези про незмінність українських державницьких цілей із критичними заувагами про становище західноукраїнських земель під Польщею. На засіданні 29 березня 1928 р. голова українського клубу Д.Левицький оголосив декларацію, в якій підкреслювалося: український народ не визнає жодних трактатів і міжнародних актів, за якими передали західні українські землі до Польщі, і тому прагнутиме відтворити на них незалежну Українську державу⁴.

У сеймовій промові під час генеральної бюджетної дискусії 31 січня 1929 р. Д.Паліїв полемізував із польськими істориками та політиками, які доводили “історичні права” Польщі на Галичину і трактували український самостійницький рух як витвір зовнішніх чинників. Заперечивши твердження про те, що українці вороже ставляться до поляків, він заявив: “Ми не є ворогами польської держави, але тільки ворогами тієї помилки історії, якою є Польща в нинішніх границях”⁵.

Сеймові виступи Д.Паліїва були завжди гострополітичними, бо підіймали важливі проблеми національно-культурного життя західних українців. Зокрема, у виступі 15 червня 1928 р. він взяв участь у дискусії щодо заборонених термінів “Західна Україна” і “українець”: “Посол д-р Західний вжив терміну “Західна Україна” для окреслення українських земель, які тепер належать до Польщі. Потверджую і маю честь потвердити в імені Українського Клубу, що цього і тільки цього терміну ми вживаємо, і цей термін не означає Наддніпрянську Україну, яка тепер належить до Союзу Соціалістичних Республік, а саме Західну Україну, це значить ті українські землі, які Польща прилучила до себе, незважаючи на їх волю і волю всього українського народу. І ми ніколи не дамо вирвати цього означення, і та цілість завжди становитиме для нас Західну Україну, яка має стремління сполучатися із Східною Україною, щоб обстоювати з нею одну цілість”⁶.

31 січня він знову критикує офіційну Варшаву за обмеження національно-культурних прав українців. Особливій критиці піддано політику уряду В.Габського, а згодом і правління Ю.Пілуєвського: “Але сьогодні Польща є для українців тим,

чим була для Польщі Росія, Австрія і Німеччина. Ви, панове, повернулися до перестарілої теорії, що зазнала краху: нема українського народу. Кажете: є племена, етнічні групи, є гуцули, волиняки, поляни і т.д., майже, що повіт, то інший народ. Пан віце-воєвода в Тернополі сказав на зборах вїттів, що України не було, нема і не буде, що ви собі вибийте з голови ту Україну, бо немає українського народу. Але без сумніву, п. Стронський посувається задалеко, коли твердить, що ще в XIII і XIV століттях Східна Галичина й інші українські землі були територією, на якій жили два народи: польський і український, а український вже тоді становив меншість. Для потвердження (аргументації) цього твердження напевно не вистарчить навіть доказів вашої Академії Наук в Кракові”⁷.

У цьому ж виступі він також доводить праєтнічність Надсяння: “Тепер стало модним згадувати про Червенські городи, що один чи другий Болеслав зайняв їх і прилучив до Польщі. А чим же є ті Червенські Городи? Перестудіюйте, панове, краще, ніж ви це робите, джерела своїх істориків, хоча б проф. Семковича, який доказує, що Червенські Городи – це територія, розміщена між Бугом і Вепром, територія на етнічних наших землях. Він (Стронський) твердить також, що Східна Галичина приналежна до Польщі вже 6 століть. В наші часи доказувати свої права такими аргументами дуже ризиковано. Ніхто і ніщо не заперечить, що ми втратили нашу державність в XIV ст., але ми посідали її впродовж століть там, де тепер є наша етнографічна територія”⁸. Далі Д.Паліїв критикує національну політику Речі Посполитої. Закінчується промова гостро патріотичними аргументами: “Історія повчає нас, що немає такої сили, яка могла б здавити остаточно народ, що має незломну волю до власного буття”⁹.

Того ж дня Паліїв ще раз виступив із критикою освітньої та релігійної політики Бельведера: “Чи толерантністю є закриття двох з половиною тисяч українських шкіл і перетворення їх на польські чи утраквістичні? Чи толерантно це, що на Волині, де згідно з Вашою статистикою, проживає 1 060 000 українців і 160 000 поляків, в польських школах навчалось 75 000 дітей, в утраквістичних 40 000, а в українських 551 дитина? Чи толерантністю можна вважати те, що на Поліссі, де проживає 650 000 українців, а 69 000 поляків, згідно з Вашою статистикою, в польських школах вчиться 82 000 дітей, в утраквістичних 124 дитини, а в українських 548 дітей? Чи толерантністю є нищення української преси таким чином, що напр. У львівському тижневику “Свобода” конфіскуються ті статті, які ще тиждень перед тим не були сконфісковані?”¹⁰.

Далі він гостро протестував проти руйнування православних церков на Холмщині та Волині: “Чи можна назвати толерантністю закриття 400 чи 500 церков на Волині і Холмщині? Чи толерантність є карання людей гривною за спів народного гімну “Не пора”? Чи толерантністю є допущення владою безкарного нищення впродовж трьох днів українського майна в пам’ятних днях листопада? Чи є врешті толерантністю такий дрібний, але характерний випадок – покарання гривною в сумі 10 золотих чоловіка, який зібрав на весіллі на українських інвалідів суму 8–10 золотих; це на тих українських інвалідів, яким ви відмовляєте інвалідських виплат. Толерантністю називаєте хіба те, що не женете нас на Сибір, але це не Ваша заслуга. Сибіру не маєте. Тільки в’язниці всі повні політичних в’язнів. Пан предсідник Домбський говорив сьогодні про царську Росію. Ви, як

політичні в'язні, мали там статус політичних в'язнів, натомість в Польщі трактують політичних в'язнів як звичайних злочинців, тому що, згідно з законом, між ними немає ніякої різниці¹¹.

У виступі 4 лютого 1930 р. Д.Паліїв взяв участь у сеймовому обговоренні проблеми еміграції і справ інвалідів. Зокрема він підкреслив необхідність ліквідації соціально-економічного підґрунтя виїзду знедолених за океан: “Те, що діється в еміграційній політиці, це відверта торгівля живим товаром, підтримувана державою. Я поставив на Бюджетовій Комісії внесок, щоб вибрати спеціальну комісію, яка б перевірила всі справи, зв’язані з еміграцією, бо там дійсно відбуваються страшні речі. Пан референт навіть не згадав у своїм справозданні про еміграцію до Перу. Говорено про Анголу, Бразилію, Канаду, Палестину, США, але про те, що найважливіше, про еміграцію до Перу, що рекрутується передовсім з волиняків, в якій, по суті, відбувається торгівля живим товаром, пан референт, на жаль, не згадав. Так, бо там більше як два роки не витримає наша людина, а держава це толерує. Мій внесок, не був це внесок демонстраційний, – щоб призначити хоча 20,000 (золот.) на побороування агітації за виїзд до Перу, – відкинено, а натомість підвищено квоту на рекрутування еміграції. Маю враження, що побороування агітації є важливішою від рекрутування, бо кінечність еміграції і так більша, внаслідок відомих нам відносин і не потрібно так дуже намовляти людей на еміграцію. Тому Український Клуб знову рекомендує вибрати спеціальну комісію, яка перевірила б справу еміграції і зв’язану з тим справу корабельних ліній, упревілейовання їх і т.д.”¹².

У справі допомоги інвалідам він зауважив: “Друга справа, це справа інвалідів. Вчора п. Чапинський уболівав тут на цьому місці, що Бюджетова Комісія відкинула деякі внески і згадав про 1 мільйон на український університет. Пригадую Вам, що я поставив внесок на Бюджетовій Комісії, щоб допомогти українським інвалідам, сиротам і іншим, до чого зобов’язане Міністерство Суспільної Опіки. Мушу ствердити, що з Міністерства Суспільної Опіки по сьогодні ні гроша не видано на українські цілі. На жаль, ці внески зустрілися з єдино думною відмовою. Голосували за ними лише народні меншини, а навіть лівоцентривий, навіть клуб п. голови Чапинського голосував проти. Щоб сиротам допомогти, на те є закон, і не лише закон, але й обов’язок Міністерства. Тільки таким способом можна розв’язати це”¹³.

Ще гострішим був його виступ 14 березня 1930 р., в якому він розкритикував політику польської колонізації західноукраїнського терену: “Внесені проекти нових законів щодо осадництва є найкращим доказом того. Історія нічого не навчила. Певні своєї сили, Панове, йдете шляхом, що нічого доброго не ворожить. Помайові уряди – це уряди декламаторів. Не можна творити громадян різних категорій – декларують вони, і тут же в комісіях і всюди інше панове з санації, а водночас санаційні уряди вносять закони про осадництво, ліквідують українські школи, руйнують самоуправу й ведуть відносно українських земель політику колоніальну. Говориться про щеплення в українське населення польського патріотизму, забуваючи про фізичний закон, що два предмети не можуть поміститися на одному місці”¹⁴.

У своїх виступах Д.Паліїв постійно відзначав великі державотворчі потенції українців, які на рубежі I–II тисячоліть створили могутню Київську Русь, традиції якої перейняла Галицько-Волинська держава. Тому він гнівно осуджував шовіністичні штампи щодо українців та українських земель на зразок “Малопольща”, “креси”

і т.д. Він обґрунтовував давні історичні етноніми “Русь”, “Україна”, “українці”. Вважав за потрібне розвивати національне шкільництво, національно-культурні установи – “Просвіту”. “Рідну школу”. При цьому не забувати про економічну самодостатність краян і розвивати українські кооперації в особі “Маслосоюзу” та “Сільського господаря”. Посол Паліїв počував себе дійсним представником не лише своєї округи Коломийщини, але й всієї Галичини, за волю якої у 1914–1920 рр. боровся зі зброєю в руках.

Слід зауважити, що посол Д.Паліїв не раз використовував недоторканість для влаштування посольських віч у різних місцевостях Покуття. Не раз підбурював проти польського уряду, закликав до від’єднання українських земель від Польщі й творення власної держави¹⁵.

Масова репресивна операція уряду Польщі проти українського населення Галичини восени 1930 р. стала могутнім каталізатором суспільного руху. В ніч з 9 на 10 вересня були проведені арешти групи визначних українських діячів. У числі перших був ув’язнений Д.Паліїв. Таємний меморандум Міністерства юстиції прокуророві при апеляційному суді у Львові від 5 листопада 1928 р. вказував на зростання у краї “національних антагонізмів” і “антидержавних тенденцій”. На підтвердження наводилися фрагменти з промов Д.Паліїва на вічах у різних місцевостях, де він наголошував на рішучих намірах боротися за свою незалежну соборну державу. Міністерство стверджувало, що така діяльність послів становить серйозну небезпеку і вимагає здійснення якнайефективніших кроків для протидії їй¹⁶.

Міністерство внутрішніх справ склало список депутатів-опозиціонерів та сформулювало звинувачення проти кожного з них. У цьому списку Ю.Піلسудський власноручно позначив тих, хто мав бути заарештований і замкнений до військової в’язниці у Бресті. Звинувачення базувалися на публічній діяльності ув’язнених. Д.Паліїву, зокрема, ставили у провину численні антидержавні промови у 1928 р. У листопаді 1930 р. Паліїв разом з іншими чотирма послами був перевезений із Бреста до карно-слідчої тюрми у Львові. Тут над кожним із них відбувся окремий судовий процес.

Суд над Д.Паліївим, що проходив у червні 1932 р., вирізнявся з-поміж інших з огляду на тягар оскаржень та особливу поведінку підсудного, що був сповнений великої гідності та почуття відповідальності за справу, яку представляв. Свої зізнання в суді Д.Паліїв використав для викладення власного політичного кредо. Відповідаючи на звинувачення в державній зраді, він заявив: “По своїм поглядам я націоналіст. Стою на становищі, що кожна нація має право сама собою порядкувати й у своїй власній державі доходити найвищих щаблів збірного розвитку”¹⁷.

Дмитро Паліїв був типовим представником українського національно-визвольного руху першої половини ХХ ст. Його життєва доля і політичний шлях відбиває увесь трагізм, суперечливість цього розмаїтого і багатогранного явища.

¹ Кедрин І. Життя – події – люди. Спомини і коментарі. – Нью-Йорк: Червона Калина, 1976. – С. 194.

² Новий час. – 1925. – 16 липня.

³ Діло. – 1928. – 15 квітня.

- ⁴ Центральний державний історичний архів України у м. Львові (далі – ЦДІАУЛ). – Ф. 205. – Оп. 1. – Спр. 840. – Арк. 5.
- ⁵ ЦДІАУЛ. – Ф. 344. – Оп. 1. – Спр. 517. – Арк. 2.
- ⁶ Архів Інституту українознавства ім. І.Крип'якевича НАН України. Посольські виступи Д.Палієва. – 15 червня 1928 р.
- ⁷ Там само. – 31 січня 1929 р.
- ⁸ *Палієв Д.* Життя і діяльність: 1896–1944: Збірник праць і матеріалів. – Львів, 2007. – С. 434.
- ⁹ Там само.
- ¹⁰ Там само. – С. 436.
- ¹¹ Там само. – С. 437.
- ¹² Архів Інституту українознавства ім. І.Крип'якевича НАН України. Посольські виступи Д.Палієва. – 4 лютого 1930 р.
- ¹³ *Палієв Д.* Життя і діяльність... – С. 439.
- ¹⁴ Там само. – С. 443.
- ¹⁵ *Швагуляк М.* Національно-політична діяльність Дмитра Палієва у міжвоєнний період // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. Збірник наукових праць. – Випуск 7. – Львів, 2000. – С. 404 – 428.
- ¹⁶ ЦДІАУЛ. – Ф. 205. – Оп. 1. – Спр. 853. – Арк. 11.
- ¹⁷ Там само. – Спр. 840. – Арк. 105.